

Ullmann Péter

A gregorián, a népének és a műzene a liturgia egységében

A gregorián, a népének és a műzene együtt vagy külön-külön, egyaránt helyet kérnek maguknak a liturgiában. Újra és újra szembesül az egyházzene a kérdésekkel:

- melyik, mekkora súllyal van jelen?
- melyiket részesítsük előnyben a másikkal szemben?
- és ha mindhárom együtt jelen van, mi az egyensúly közöttük?
- mi vagy ki határozza meg a köztük lévő arányt?
- hol kezdődik és meddig terjed az egyházzene illetékessége a kérdésben?
- mennyiben lehet függvénye a válasz a helyi egyházzene felkészültségének, ízlésének ill. a helyi adottságoknak?

Ha nem is fogalmazza meg magának kiki ezeket a kérdéseket, de a maga módján a gyakorlatban válaszol rájuk, különféle személyes indítással és elkötelezettséggel, talán különböző meggyőződéssel, ezért hasznos lehet, ha kicseréljük gondolatainkat. Az alábbiakban a liturgia alanyát, az Egyházat próbálom képviselni. Holott mint vidéki plébánosnak, mint két évtizeden át falusi kántornak, korábban néhány évig egy városi templom karvezetőjének és kántorának, vagy épp mint a Kántorképző volt tanárának nekem is lehet saját véleményem. Mégis ha most közösen keressük az egyensúlyt a liturgia három fő zenei iránya között, magam megpróbálom ebben az egyensúlykeresésben a „megrendelőt” vagyis az Egyházat képviselni.

Kiindulásul szögezzünk le néhány alapelvet:

1. A liturgia Krisztusnak illetve az Ő misztikus testének, az Egyháznak az istentisztelete. Egy mű, amely a megváltás misztériumát szüntelenül aktualizálja. Ez a mű az Atya megdicsőítése és az ember megszentelése. Így ez Krisztusnak és az Ő Egyházának a műve, nem emberi csinálmány. Az ember ebben a műben annyiban működik, amennyiben maga is Krisztus Testének a tagja.
2. A liturgia látható jeleket használ a láthatatlan isteni dolgok jelzésére, és ezeket a jeleket Krisztus vagy az Egyház választotta ki (v.ö. Liturgikus Konstitúció 33.). Ezek a jelek szavak, anyagok, cselekmények, ének, zene.
3. Ezek közül a jelek közül az utóbbiakat tekintve leszögezzük, hogy az ének és zene a liturgiában
 - nem csupán rávezetés vagy hangulatkeltés,

Ullmann Péter OPraem, zsámbéki plébános, a gödöllői premontrai rendház perjele. Az alábbi cikk a II. Magyar Egyházzenei Kongresszuson, 1995. március 15-én, Debrecenben, a katolikus szekció ülésén elhangzott vitaindító előadás némileg rövidített változata.

- nem a cselekmények „kísérete”, mint pl. a színházi zene (nem az operára gondolok!),
- nem az ünnepélyesség növelésének az eszköze,
- végképp nem valamiféle médium, hogy segítségével becsalogassuk az embereket a liturgia eseményeire.

Éppen ellenkezőleg: „A szent szövegeket kísérő dallam az ünnepélyes liturgiának szükséges és a teljességhez tartozó része”. (L. K. 112.) – Itt a zsinati aktát szó szerint idéztem, de legyen szabad pontosítani a szöveget a latin eredeti alapján: „*Cantus sacer qui verbis inhaeret, necessariam et integram liturgiae sollemnis partem efficit.*” Azaz: a szent ének, amely szorosan kapcsolódik a szövegekhez, az ünnepélyes liturgiának szükségszerű és integrális része.

4. Mindebből pedig egyenesen következik, hogy a liturgia zenéje (hangsúlyozom: a liturgia és nem a paraliturgia, a különféle ájtatosságok zenéje)
- nem lehet egyéni preferenciák függvénye,
 - milyenségét objektív kritériumok szabják meg,
 - és annyiban liturgikus ez a zene, amennyiben a liturgiához tartozik, amennyiben a liturgia integráns része.

Melyik ez a zene?

- A gregorián vagy a népének vagy éppen a műzene? A kérdésfeltevés így helytelen! Adott körülményeket tekintve éppenséggel adhatunk rá „vagy-vagy” választ, de más esetben az „is-is” válasz is lehetséges.
- Nem lehet a válasz az egyházzene szakmai felkészültségének a függvénye: „Ehhez értek, ezért ezt művelem!”
- Az egyházzene ízlésének, bizonyos zene iránti előszeretetének a függvénye sem lehet.
- Ugyanakkor mégis elvárjuk, hogy az egyházi zene minden rendű-rangú művelőjének legyen jó ízlése, legyen arányérzéke. Ez végülis azt jelenti, hogy ismerje magának a liturgiának a természetét, ismerje a liturgikus ének természetét, ezen belül a gregorián, a népének és a liturgikus műzene azonosságait és különbözőségeit, ami a liturgikus funkció betöltését illeti.

Mit tud az arányérzékkel rendelkező egyházzeneész a liturgia ezen háromféle zenéjéről?

- Tudja, hogy mi a szó, az ige szerepe a liturgiában. Tudja, hogy miként emeli ki a szót a zene, vagy adott esetben hogyan nyomja el. És tudja, hogy bizonyos tételeknél a szó szinte kizárólag a gregorián énekkel érvényesül.
- Ugyanígy tudnia kell, hogy amennyiben a népének nem a liturgikus szöveg, a szó hordozója, akkor nem pótol egy adott liturgikus tételt, főképp azt nem szoríthatja ki. Fordított esetben: amikor jól találkozik a népének a szóval, a liturgia szövegével, akkor bizonyos környezetben szerencsésebben használható, mint a gregorián dallam.
- Ha pedig abban a szerencsés helyzetben van az egyházzeneész, hogy járatos társakkal műzenét művelhet a liturgiában, akkor legyen birtokában

a „*distinctio adományának*”. Ez pedig azt jelenti, hogy tudja, hogyan és mikor illesztheti a liturgiába a korai középkor polifóniáját, mikor és milyen mértékben alkalmazhat barokk liturgikus zenét vagy akár a bécsi klasszikusok nagy miseordináriumait.

Ez a tudás, az arányérzék legtöbbször nem veleszületett tulajdonsága az egyházzeneseknek, de megszerezhető, ha nem a saját preferenciáinkat követjük, hanem az Egyház elvárásait. Az eszményi liturgia, az eszményi liturgikus zene magából a liturgia természetéből fakad. Az arányérzék megszerzésének az útja ezért a liturgia szellemébe való behatolás.

A liturgia a szakrális élet különböző fórumain más és más módon valósulhat meg, mégis ugyanazon liturgikus eszmény szerint. A teljes és mintaszerű liturgikus ténykedés a *püspöki széke* templomok, a *katedrálisok* papságának és egyházzeneszeinek a feladata. Az ő ténykedésük minta kell legyen az átlagos *városi, vidéki plébániatemplomok* közössége számára. Még akkor is, ha az utóbbiak nem képesek sajátos körülményeik folytán a teljességre. Az volna a rossz, ha minden áron másolni szeretnék egymást. Anomália, amikor kisebb közösségek nagy erőfeszítéseket tesznek olyan liturgikus zenék megtanulására, amelyek adottságaikat meghaladják, és így többre nem jut idejük, erejük, holott ezzel az erővel a saját lehetőségeiknek megfelelően egy a maga módján teljes és kiegyensúlyozott liturgiát művelhetnének. (Polifón passió betanulása több hónapig, de a nagyhét és húsvét liturgikus énekére már nem marad idő; éveken át begyakorolt bécsi klasszikus mise húsvétra, de egy allelujára, vagy a szekvenciára már nem jut az energiából!) Megint más egy *szerves közösség, kolostor* liturgiája, ahol naponta többször énekelnek és külön készülnek az éneklésre. Ezt az eszményt sem kell rákényszeríteni a más jellegű liturgikus közösségekre.

Mint látjuk, ugyanannak az eszményi liturgiának széles megvalósítási lehetőségei vannak. Csak mindig tisztázzuk, hogy *hol vagyunk*. Ne kényszerítsük rá a másfajta közösség liturgikus normáit, arányait a miénkre. Korunk egyházzenei mozgalmaira is jellemző egyfajta központosító, uniformizálási tendencia. Hol vagyunk? Egy biztos: mindig, mindenütt az Egyházban vagyunk. A vidéki plébánia, a városi nagy templom egyaránt az Egyház temploma, ugyanannak a liturgiának a színhelye. Bárhol is vagyunk, egyik- vagy másfajta liturgikus zene túlsúlya mellett is mindig a teljességre törekszünk!

Továbbá mint egyházzeneszék, tudnunk kell, hogy *kik vagyunk*:

- Az Egyház tagjai vagyunk, egyházasak vagyunk,
- a liturgia gyümölcsében részesedő résztvevők vagyunk,
- a liturgia szolgálói vagyunk, nem annak ki- vagy feltalálói,
- képességeink, felkészültségünk és a helyi adottságok függvényében,
- a liturgia belső természetének adekvát zenei megoldásokkal,
- bármily szerényen vagy éppen gazdagon,
- de a teljesség megjelenítésére törekszünk.